

Mirko Javornik

POMLAD V
PALESTINI

mesto sreče bo treba gledati fatamorgane v tresočem se zraku, ki bo vel razbeljen do tridesetih, štiridesetih, petdesetih stopinj kje nad saronsko planjavo, nad rdečimi soteskami jordanškega urada, nad kromasto ploskvijo Mrtvega morja. Pet let.

A čez pet let bodo zorele prve pomaranče v kolektivih, čez pet let bo kljub moskovskim in newyorškim zlim prerokom uresničen življenjski kompromis med marksizmom in nacionalizmom, čez pet let bo Juda dokazal, da ni izkoriščevalski, neproduktiven element v človeški družbi, da ni brezнародen človek in da zna biti nekje doma – pri sebi.

In to bo triumf ne le za socialistični sionizem, ne le za Palestino, bodoče narodno in geografsko jedro judovstva, temveč bo prav tako pozitiven zgled predvsem za vso svetovno napredno mladino in po njej za vse človeštvo. Takrat bodo v znamenju svojih izpolnjenih stremljenj, v znamenju jutrišnjega dne prvič zares zaplesali horro, ne več na biblična jecljanja iz psalmov, ki so jim jih iz detinstva vsiljevali rabini, marveč na psalm svojega dela, na psalm človeka, ki se je vrnil na zemljo, na nezastrito luč, v bližino vsega osnovnega. A vse to je odvisno predvsem od pomaranč, ki so bile do zdaj samo simbol za zlato, ki je teklo od njih v blagajne farmerskih milijonarjev, arabskih šekjov in efendijev. Zato je treba danes na pomaranče misliti toliko kot na prihodnost, na ljubezen, na socializem.

Petsto ljudi se v spremstvu petnajstih milijonov upanj s sončnega zahoda jutru naproti vozi iskat domovino, ne v simbolu šesterokrake sionistične zvezde, ne v simbolu kamnitih zapovedi na Mojzesovih tablah, ne v mistiki Visoke pesmi, temveč v goreči simboliki zlate jafske pomaranče ...

Pomaranča ni nič posebnega. Od pet do petnajst centimetrov v premeru obsegajoči zlati posnetek sonca. A včasih utegne v njem ležati, kakor v jajcu, ki čaka sonca za prebujenje, prihodnost ...

Če drži človek pomarančo v roki in se mu zdi zanimivo zasledovati njeno zgodovino, ga iščoča misel pripelje najprej do zaboja, iz katerega se mu je prikotnila v roko. Od zaboja

drži pot v katerokoli temačno, smrdečo notranjost tovornih prostorov na ladjah, ki vozijo sadje obljubljene dežele v vse pričakujoče dežele sveta. Domovina ladij je morje; ne, domovina ladij je obala, celina, pristan, sidrišče, do tega stremijo vsa njihova pota; njihovo upanje ne beži na prostrane oceane, marveč na nepremična obzorja celin; podobno je begu morja iz daljav na bregove, podobno je hrepenjenju ljudi, kajti hrepenenje ljudi ni gibanje, marveč cilj, ni neustaljenost, marveč mir, ni brezobzornost, marveč središče. Morje, ladje, ljudje ...

Sidrišče ladij, ki vozijo edino palestinsko sadje v dežele ob Sredozemlju in za njim, je Jafa. Za njo leži v globoko, blesteče zelenje pogreznjena domovina pomaranč: saronška planjava, fefelska pustinja, padajoča pobočja judovskih gora. Dežela tisoč vrtov, tisoč rastočih naselbin, tisoč poskusov, tisoč upanj, ki jih vsa obvladuje pomaranča. In Jafa je za pomarančo poslednja postaja na poti njene dolge usode. Če ima Hajfa prihodnost, ima Jafa življenje, divje rjoveče, razuzdano barvito življenje, kakor vsi kraji zemlje, ki jih je po tisoč letih dremanja obudila konjunktura v labodji spev nehanja.

Jutro nad Jafo; marec, ko dnevi postajajo tropski, večeri brez mrakov in polna jutra brez svitanj. Na morje pada mlečna svetloba, ki nikamor ne meče senc. Na obzorju pred pristanom se prebujajo dimniki zasidranih ladij. Dvajset, trideset, štirideset jih šteje oko, njihova skupnost je podobna prerivanju v tekmi: kateri se prej posreči doseči obalo, pristan in tovor, zakaj Jafa je majhna luka že od pamtiveka in zdaj smo v marcu, tik pred koncem vrhunca v izvozu pomaranč. Dvajset, trideset, štirideset ladij leži tedne in tedne, pod vsemi zastavami pred Jafo in čaka tovara. Zdi se, da se nikdar nobena ne odlepi od nepremičnega ozadja neba in nikdar ne izgine nikamor. A v tej navidezni nepremičnosti zamolčko utripa razvnetost boja; kakor potaplajoči se ljudje se ladje poganjajo ta čas za prostor bliže obali. Pred pristan prihajajo povečini ponoči; tista, ki se brezobzirno in predrzno pririne bliže in se prej zasedra, bo prej odplula s pomarančnim zadoščenjem v sebi po

sinjih cestah za dobičkom. V negibnosti prebujajočih se dimnikov tli razjarjena konkurenčna borba, strastno pehanje za tem, katera ladja in katera družba bo prej vrgla na evropske trge sadje letošnje letine, katera bo zadostila prvi potrebi, ki še ne sprašuje po višini cen. Zastave, ki lezejo to jutro pred Jafo počasi na jambore, govore v nepomembnem plahutanju svojih barv o tekmi, ki jo obubožani evropski ladjarji vsako sezono prirejajo pred jafskimi čermi. Na celini se pod narodnostnimi in verskimi krinkami borijo francoski, angleški in italijanski politični imperializem za Bližnji vzhod, na morju pred njo se grizejo med sabo gospodarski pohlepi vseh treh pomorskih držav. Borijo se med sabo z zviševanjem hitrosti, z nižanjem prevoznih tarif, s podkupovanjem posrednikov, špediterjev, agentov, pristaniških oblasti in lastnikov nasadov, kot da se začinja znovič doba konkvistadorskih plovb in doba ustvarjanja prihodnosti na morju. Vsako pristajanje pred Jafo lahko postane za mornarje in lastnike tovorov majhna drama z modernim trgovskim obeležjem: orientalske goljufije, zapore, odrekanja dovoljenj za vkrcanje in izkrcanje, spletke judovskih agentov, pomanjkanje skladišč, morje, ki uničuje blago na obali, tatvine, goljufije s številom zabojev, v večnost podaljšane menice. Jafa je Orient in tu je navada živeti in trgovati iz roke v roko; kdor tega ne zna razumeti, pred jafskimi čermi ne bo mogel uspeli.

Trideset, štirideset ladij s prebujajočimi se dimniki in s prebujajočim se pohlepom. Njihov dim počasi sivi nebo za obzorjem in mu jemlje jutranjo prosojnost, da se človek od njega nehote obrača na morje in na obalo, ki ju jutro prebuja in iz otopenosti razvezuje v barve in zvoke.

Morje postaja neskončno mehko sinje; po vrhovih valov se srebrni rastoči dan. Ob čerih, ki gradijo pristanišče, nenehoma vzplapolava morje v belih zagonih, ko da se prižiga. Na to vzplapolavanje zro mornarji z vseh ladij tam zunaj; od njega je odvisno, ali bodo danes vkrcali blago, ali bo treba čakati dan, dva, teden dni, da se bo morju zljubilo pomiriti se. Morje,

podobno kotlu, ki misli zavreti, je danes mirno: med prehodi skozi čeri se pozibavajo prve maone, polne rumenih zabojev, pisanih ljudi in kričanja, v odrivih dolgih vesel in drogov, ki se zabadajo v plitvo dno, se v nerodnem, stari zaljubljenosti podobnem igranju bližajo ladjam, kjer že ropotajo žerjavi in drdrajo verige v pričakujočem teku.

Čeri pred pristanom so to jutro – poleg mlečne svetlobe z neba – edina objektivna, le za svojo pot zavzeta pojavnost pred Jafo in v njej. Kajti maone, ki vedno gosteje polze izmed njih na morje, imajo vsebino in cilj: v njih se vozijo pomaranče v grmadah lesenih kvadrov na ladje. Človek ne more vedeti, od kod se jemlje ti trebušasti, široki, na pogled tako nerodni stoletni čolni, ki pa zadržetajo ob vsakem valu in ob vsakem vetru. Vanje gre za vagon dva blaga, a za pogon ne potrebujejo drugega kot nekaj sunkov, bodisi človekove roke na poti iz pristana, bodisi morja pri vračanju vanj.

V prostoru, kjer se pretaka morje od ograje čeri do kamnitega obrežja, ni videti vode. Vsega so preplavile maone; podobne so s svojimi tovari in svojimi ljudmi in v suvanju svojih debelih kljunov okornim, oljnatim valovom lene vode, ki jo je za šalo pobarval pijan bog in ji dal svojo podobo: okorelo majavost, ki bi se rada ustalila. Zdi se, da prihajajo iz teme, v katero je pogreznjeno ob zgodnji uri podnožje mesta, izpod zemlje, nad katero se loči obala v svojih strminah na sredini, v svojih sipinah na severu in jugu. Jafa, ki ji vrhovi gore v jutru, se prekopicava v morje; od daleč je v umazani barvitosti svojih hiš in izparin podobna slaščici, zlitih iz sto pisanih sladkorjev.

Podnožje mesta, od koder se dviga vse nerazumljivo, je v senci, a ne do dna. Na dnu je pristanišče, nizka betonska skladišča mejijo pogledu prostost in razsežnost, za njimi se pa dviga neskončno zidovje svetlorumenih kvadrov, ki jim niti senca ne more vzeti bleščave; mesto je kakor podzidano z njihovimi skladi. V pravilnosti svojih robov in v dolgočasni zbočenosti spominjajo na podzidno kamenje katerihkoli zgodovinskih, tiranskih stavb, njihova barva je pa nedolžna, da ji ni mogoče

prisoditi ničesar tako pomembnega. Zid, na katerem slone jafske sence, je ves iz zabojev. Za njihovimi skladi, grmadami, vrstami, urejenostjo izginja vse, kar bi sicer hotelo malemu pristanišču dajati nadih: umazanost enonadstropnih hiš, ki se zdi, da so iz samih napisov, prah, rušeče se podrtine, kavarne, taborišča vzhodnjaškega brezdelja. Jafa pozna zdaj v sezoni en sam in edini izvozni predmet: pomaranče.

Pristaniško obrežje samo je skromno: ozka ulica med obalo in med prvimi vrstami hiš ob strmini, ulica med pristaniškimi poslopji z določenimi nameni in med brezobličnostjo in nesmiselnostjo zidovij, pregraj in potil. Promet in gibanje se mora v središču vršiti samo v dveh dolgočasnih smereh, brez postajanj in brez obratov. Pogled in pot neprestano zapirajo tuleči rilci tovornjakov, ki s svojim tovorom segajo nad strehe in odlgajo s sebe vedno nove sklade rumenih zabojev. Gibanje v tej smrdeči ožini je sestavljeno iz umikanj, krikov, kletev in pomaranč. Tovornjaki z arabskimi in judovskimi napisi, ki nepretrgano drve skozi južni privoz na obalo, si med vreščavim vrenjem ljudi, vozil in zanimivosti iščejo poti do kateregakoli prostega kota v pristanišče in spuščajo vanj nove gore, nove grmade kvadrov, ovitih z leskovimi vitrami in okrašenih z dvo-, tri-, štiribarvnimi napisi in trgovskimi simboli. Pristanišče rase – zlasti kadar je morje nespametno – v mesto pomarančnih zabojev. Mesto, ki se zdi, da se nekje na telavivskem Beachu s kazinami in bari pričinja ali nehanje, kjer se bleščeče zlato obalnih sipin preliva v barvo svežega lesa, mesto, ki se končuje nekje na jugu, prav tako v sipinah, nad katere padajo sence zadnjih palm, ki kažejo pot v Gazo.

Mesto zabojev, pridelek pomaranč, zaprt v tanke, standardizirane ječe dolgočasnih mer, zajet v les vseh izvorov, ki zdaj tu na tesni obali dajejo zanimivo razvedrilo ljudem, ki jih znajo razlikovati. Mesto, ki neprenehoma spreminja svoje sestavine in ostaja v zunanji podobi od začetka do konca sezone isto. Mesto, zgrajeno zdaj iz obdonavske in karpatske romunske smrekovine, zdaj iz belih, lesketajočih se desk, ki so rasle ob

hudournikih pod Savinjskimi Alpami, zdaj iz slovenskega lesa, posekanega na prvih začetkih Krasa. Mesto, zdaj iz furnirjev, zlepljenih ob finskih jezerih in prodanih sem za smešno ceno v znamenju boginje Konkurence, zdaj zgrajeno iz poljske jelovine od kjerkoli v mazurskih ali volinjskih močvirjih. Mesto, zdaj iz žilave lesene beline švicarskega, avstrijskega, norveškega porekla, zdaj iz širokih ruskih ploskev, ki so priplule, skrbno zavite v papir in v mrzlični soj dumpinga, od Arhangelska ali Kronstadta ali Sevastopola čez vsa evropska morja sem v Palestino. Les, les, od vsepovsod, zvezan z obroči iz kalabrijske leske; v divji konkurenci išče evropska lesna trgovina rešitve na bregovih obljubljene dežele.

Šest milijonov zabojev gre letos isto kratko pot: s tovornjaki ali s kamelami s Sarone ali iz Objordana skozi Jafo po strmini v pristanišče: mimo umazanih delavnic, kjer odtiskujejo poetična pročelja za zaboje, mimo traktorjev, ki vlačijo kamione iz pristanišča, mimo tiskarne, kjer edini rotacijski stroj v obljubljeni deželi noč in dan tiska, ne časopisov in letakov, marveč ovoje iz svilenega papirja za pomaranče. Noč in dan, za šest milijonov letošnjih, za deset milijonov jutrišnjih zabojev. Nekje v ozki ulici tovornjak obstane, deset ožganih, umazanih ljudi plane nanj; po lesenih drsalnicah suvajo zaboje na tla, med neskončnim, divjim kričanjem, ki ga človek ne bo nikdar razumel, zakaj je potrebno. S tal se zaboji v rezkih sunkih grmadijo v skladovnice, zdaj pa zdaj pride lastnik ali nadzornik. Z zariplim rjoventjem dopoveduje delavcem, šoferjem, z divjim obrazom grozi pristaniški policiji, z neskončno krvoločnimi gibi skuša vplivati na pristaniške nadzornike. Zdi se, da je življenje lastnikov pomarančnih plantaž vso sezono zgolj tuljenje, razburjenost, divjanje. Ljudje, ki imajo po petdeset tisoč funtov letnega dobička in podpisujejo menice s palcem, rjovijo v pristanišču kakor ušivi ciganski šejki izpod Hebrona, prekolnejo v pol dneva veselje z vsemi njegovimi najdrobnejšimi pojavi in bitji in se zdi, da bodo v enem dnevu desetkrat morali zblazneti, obupati, planiti v morje, pobiti pol pristani-

šča ljudi in prirotiti na svoje bližnjike vsaj vesoljni potop. Ti ljudje se znajo konec dneva ob nargili filozofsko smehljati, ponujati človeku pobratimstvo, ga vabiti v svoj pardes,⁴⁹ mu pošiljati najčudovitejše pomaranče in grenivke ter nad vso dramatiko dneva in trgovine, ki se zdi, da jim je posesala v nekaj urah pol življenja, zamahniti z roko: »Males!«⁵⁰

In še nekaj znajo, kar je človeku, ki gleda njihovo razmahano nehanje od blizu, nepojmljivo: molčati nad najbednejšo vrsto ljudi v pristanišču, nad nosači. Kajti pomaranče je treba, ko dobi lastnik dovoljenje in prostor za vkrcanje, znesti od skladovnice in skladišča do maon. Pot je dolga včasih deset, včasih tristo metrov, čas za nakladanje je kljub bakšišu odmerjen tesno – pred Jafo čaka vso sezono dvajset, štirideset, petdeset parnikov s podkurjenimi kotli. Pol uspeha je torej odvisnega od nosačev.

Popotnik, ki lepe spomladanske dneve postopa in išče doživetij ali česarkoli neizgubljenega po jafskem pristanišču, vidi čudne prizore.

Jutro je zraslo v predpoldne. Morje, gostota, ljudje, stvarstnost polti, govoric, krikov, stolikost gibov, smeri, barv. Ples čudne zmedenosti; divji obrazi, fesi, tarbuši, turbani, klobuki, vreče, puščavske oglavnice, sivina ozračja, prah, ko da se dviga ljudem iz ust: gosta razburjena para. Nad vrenjem glav in barv se sklanjajo s hruščem žerjavi, spuščajo na migetajoče površje morja vagone zabojev, vlečejo iz maon avtomobile, cement, kozmetiko. Pristanišče postaja vse bolj gibanje živega in neživega: maone, motorni čolni, avtomobili, ljudje, sli, galebi, curljanje potu, bencina, pijač, drgetanje zraka. Himna nemira, gibanja, nad njo se reži blesketavo nebo; mir, molk sta v vsem tem kakor iztirjeno, obubožano koprnjenje. Prerivanje brez umikanja, rjojenje brez premolkov, pobesnelo življenje zvokov, pisanosti, gibanja. Beli, rjavi, rumeni, sivi, črni, ebenovinasto višnjevkasti ljudje z ravnimi, poševnimi, izbočenimi očmi. Sinteza človeka, stroja, živali na vseh stopnjah njihovega razvoja. Ob kamelah z gibajočimi se hrbti, inflacijskih fordih,

ki se jim reže kuliji, se tarejo traktorji na gosenični teg in mešalniki za beton, ob brezposelnih beduinih, ki v kafersko dolgi obleki, opikani od mrčesa pometajo prah po stopniščih in nabrežjih, stoje mladi pisarniški Arabci, absolutni jezuitske univerze v Bejrutu v izbrani pariški eleganci. Nad vsem neizogibna vonjava po morju, po katunjevini, po smrdljivem dimu. Zmedena pobesnelost časa, svetlobe prostora. Neurejenost do onemoglosti, enotrenutnost do obupa, pozabljenje do izgubljenosti.

A med vsem se nenadoma rine v naglem koraku vrsta ljudi, petdeset, šestdeset, zavitih v cunje, z vrvmi, z vrečevinastimi podlogami na hrbtu in na glavi, z razmočenimi obrazi, zaviti mi do oči v cunje. Z zaboji na ramah, na hrbtu, na glavah tečejo v sklenjeni vrsti od skladišča do nakladališča, v vrsti čakajo, da spustijo svoj tovor iz rok po drsalnici v maono; na mestu neprestano poskakujejo v ritmu prejšnjega teka, neprenehoma mrmrajo nekake napeve; ko oddajo blago, spet oddirjajo nazaj do skladišča, tam čakajo v nepretrganem koraku na tovor, se spet vračajo do maon in nazaj naprej in naprej, dokler ni konca dneva ali tovara. Preznojeni, ošibelih kolen, brez jedi, brez postanka se ženejo od začetka, ko je legla nanje obsedenost dela, do teme; njihovim korakom se umika nerazdeljiva gostota gibanja in vrišča, nihče jim noče križati poti, kot da opravljajo neko sveto službo božjo. In celo lastnik sam, ki rjovi od jutra do mraka, ne reče besede tej fanatični vrsti. Na tržnici jim kupi podpepelnikov, semen, šopov endivije in olja za ta krat, ko bo njihov delovni zanos popustil. Kajti ta liturgična obsedenost nosačev je največji, najteže pričakovani trenutek pri nakladanju pomaranč. Čim se začne krepiti njihovo zmedeno petje, ve lastnik, da se bo dan srečno, uspešno končal. Nosači, ki so zapadli temu čudnemu, delovnemu transu, delajo brez prestanka in brez jedi trikrat hitreje kakor nosači v treznem razpoloženju. So dnevi, ko se ta, za lastnika blagoslovljena omama noče roditi. Treba je čakati, prigovarjanje in obljube ne pričarajo ničesar, kvečjemu morda kako tiho de-ja-

nje naklonjenosti, ki ljudi nevsiljivo razgiblje in razvname. Sicer je treba le čakati, čakati, kakor ugodnega morja, brezvetrja ali jasnine.

Človek gleda ta mistični zanos človekovega prekletstva in mu ne ve razlage. Ali je to nezaveden ostanek pravadnega smisla o delu, ki mu je človek skušal odmehliti težavnost s tem, da ga je povzdignil na stopnjo in smisel službe božanstva? Ali je beg, iz neposrednega, obupnega stika s težavnostjo, z nesmišelnostjo, v podzavest, v samozaslepljevanje, v laž? Ali je nerazumljiva posledica tujih ozračij, vročin, ras, religij?

Kdo ve. Ljudje, ki begajo po jafskem pristanu pod zadovoljnimi pogledi trgovcev, so žalostni na pogled: izsušene, žilave, razrezane noge, zarasli obrazi, zaprašene brade, obrvi, trepalnice, vročični pogledi, zagrljeni, zasopli glasovi, drhtenje, curki potu, ki se izgublja v prah. Pod večer prebujeni, onemogli popadajo na stopnišča pred carinarnico, na beton zverženih obal, kamorkoli na tla, ki so jih izbrusile njihove noge; poležejo po zvitkih vrvi in cunj, ne da bi si utegnili obrisati obraz ali se zvečer skloniti dvakrat ali trikrat proti Meki; popustijo napol ogrizene blede podpepelnike, misli za nazaj in naprej; pospijo v težkih snih, podobnih počivanju posekanega mesa, v rojih glasov, prerivanj, v rojih lačnih muh, ki z njimi delijo približno podobno usodo. Oranžno sonce, ki leze počasi v morje, jih skeli v zapirajoče se zenice, da vlečejo oglavnice na oči in izginevajo drug za drugim v negibnost.

Po njihovih ramah, rokah, znoju, po njihovih trpinskih, s podpepelniki in oljem plačanih ekstazah se štiri mesece kotajo pomaranče iz skladišč na morje, šest milijonov zabojev, deset milijonov zabojev, sto milijonov pomaranč, ki bo njihova sladkost veselila oči in okuse kdove koliko brezskrbnih, na pravljice čakajočih ljudi.

Jafa, njeno življenje, njena soparica in zagatnost njenih krivokov, tesnoba njenih kavarn, uradov in tržnic, umazanost njene slikovite nakopičenosti in opojnost zaprašenih večerov nad njo, zapletenost njenih neskončnih računov, kalkulacij in sle-

POTOPIS O SVETI, A OBENEM NESREČNI DEŽELI.

*»Nisem molil ne za srečno vrnitev ne za srečno smrt,
nisem obljubljal najdražjima dvema ali enemu, kdaj se vrnem,
nisem želel mirne poti, gladkosti, predvidene usode, ugodja prijateljev,
marveč polnosti, neznanega, nepričakovanega, slučajev, enodnevnosti,
čudnih ljudi, vsega nemogočega, česar doma ni mogoče doživeti.«*

Javornikovo potopisno besedilo Pomlad v Palestini se dogaja leta 1934. Pripoveduje o vračanju Judov iz Evrope v staro domovino, o konfliktnem sožitju ljudstev različnih ver, kultur in navad, o puščavi in mestih, politiki in virih za življenje ... o žarečem »sodu smodnika«, ki do današnjega dne ni ugasnil. Vendar knjiga ni le tehtno pričevanje o svetu in ljudeh, dotika se izkušenj, zanimivih tudi za reševanje sočasnih dilem iščoče inteligence. Knjiga je napisana z jezikovno energijo, kakršne dotlej v potopisni zvrsti ni izpričal noben slovenski avtor. Izšla je leta 1935, po vojni je bila zaradi avtorjevega političnega nazora prezrta.

P R E
T A
♦
K A
N J A

ZALOŽBA
DRUŽINA

24,50 EUR

9 789610 400844